

PONEŠTO O JEZIČNOJ NORMI

Usmeni i pisani govor školovanoga čovjeka podčinjen je ili mora biti podčinjen određenim pravilima ili normama. Jezična je norma standardnoga jezika određen skup općeprihvaćenih poraba jezičnih sredstava i pravila njihovih odabira i porabe, koje društvo prihvaća u konkretnom povijesnom razdoblju. Ona je jednako i uzorno jezično počelo te je razmjerno uravnotežen način jezičnoga izražavanja. U isto je vrijeme jezična norma povijesna pojava i njezina je promjena prouzročena stalnim jezičnim razvojem. Dinamika je jezične norme njezin neodvojiv dio. Upravo je dinamika norme često jedan od razloga društvenokulturnih sukoba jer različite normativne novine ili preinake starih norma mogu nailaziti na protivljenje ili čak snažan otpor među govornicima. Jezičnim su normama svojstvene: sustavnost i veza s ustrojem jezika, tradicionalnost, stabilnost, dosljednost, povijesna i društvena ovisnost i u isto vrijeme dinamičnost i promjenjivost u vremenu. Narušavanje jezičnih norma vodi pojavljivanju pravogovornih, pravopisnih, gramatičkih i drugih pogrešaka.

Norma obuhvaća sva područja ljudske djelatnosti jer regulira uzajamne odnose i međusobnu povezanost u društvu. U standardnom jeziku postoje dva osnovna pristupa normi ili dvije norme: opisna (deskriptivna) i propisna (preskriptivna) norma.

Opisna se norma ostvaruje pretežno na osnovi raščlambe stvarne jezične porabe. Opisna se norma može podudarati s propisnom, može biti u proturječju s propisnom ili postojati neovisno.

Propisna se norma ostvaruje pretežno na osnovi stajališta uglednih znanstvenih jezikoslovnih ustanova o pravilnosti ili nepravilnosti porabe. Propisna norma jest ona norma koja je potpuno prošla svoj razvojni

put, ustaljena je na određenom vremenskom presjeku i u tijeku toga razdoblja regulira već usustavljenu porabu jezičnih sredstava. Propisna norma pokazuje kako „mora biti“, a opisna kako što postoji u jezičnoj praksi. Naravno da može postojati i opisno-propisna ili propisno-opisna norma koja je primjerice predstavljena u Vrhu iz 2015. (ŠK) koji je sastavljen na opisnim načelima, ali u njem su nazočna i počela propisnosti u vidu različitih grafičkih oznaka i uputnica. Obično se ni drugi pristup normi ne rabi kao jedini, ali jezična tradicija određene zemlje daje prednost jednomu od njih. Primjerice, hrvatskomu je jeziku tijekom jezikoslovne standardizacije i normizacije svojstveniji propisno-opisni pristup, srpskomu opisno-propisni, ruskomu propisni, a engleskomu opisni.

Norme se početno razvrstavaju kao: direktivne (zapovjedne ili imperativne) – obvezne za porabu u jezičnoj zajednici, i pravorječne (dispozitivne) ili inačične koje dopuštaju pojedine inačice na svim razinama jezičnoga ustroja. U etnolingvokulturnoj zajednici konkurentne jezične inačice procjenjuju se u normi standardnoga jezika kao standardne (pravilne) i nestandardne (nepravilne), neutralne i stilski obilježene. Jezična norma standardnoga jezika obično je konzervativna jer je u njezinoj ulozi očuvanje i održavanje kulturnih tradicija i jezičnoga jedinstva. Konzervativizam je jezične norme predujet za dugotrajno postojanje višestoljetne etnolingvokulturne i duhovne baštine i tradicije.

Normiranje se provodi svjesno i sustavno u sklopu standardnoga jezika. Normu standardnoga jezika propisuju normativni priručnici: pravopis, gramatika i normativni rječnik (vidi više u A. Bagdasarov: *Ponešto o normi, priručnicima i jezičnom zakonu*, *Filologija*, 2022., god. 78., str. 1. – 6.). Katkad se u normativne priručnike uključuju i jezični savjetnici što nije uvijek opravdano

s normativnoga gledišta. Jezični savjetnik jest naravno priručnik u kojem se navode rješenja pravopisnih, gramatičkih, leksičkih i drugih tzv. nedoumica, ali savjetnici nisu obvezujući. Zaključci su u tim jezičnim savjetnicima savjetodavne, a ne propisne naravi. Pravopisci, gramatičari, leksikografi mogu imati drugačije mišljenje i ne uvrštavati te jezične preporuke u svoje normativne priručnike.

Izdvaaja se nekoliko osnovnih vrsta norma za pisani i usmeni jezik:

- pravogovorna (ortoepska) – propisuje pravilan izgovor i intonaciju riječi
- naglasna (prozodijska) – propisuje pravilan naglasak
- pravopisna (ortografska) – propisuje pravilno pisanje
- rječnička (leksička) – propisuje odabir riječi
- stilska – propisuje jezična sredstva sukladno osobitostima stila i uvjetima komunikacije
- oblikoslovna (morfološka) – propisuje oblike
- sintaktička – propisuju pravilno ustrojavanje rečenica.

Oblikoslovne i sintaksičke norme obično se uvrštavaju u gramatičke norme.

Posljednjega desetljeća u hrvatskoj se javnosti zaoštrio problem jezične norme, poglavito s izlaskom Institutova školskoga pravopisa, ali ne kao čisto jezikoslovna, nego više kao društvenojezikoslovna i društvenokulturna pojava. Misaoni procesi slobodno teku i vjerojatno ne možemo prisiliti čovjeka pisati i govoriti ovako, a ne onako samo zato što su pojedini strukovnjaci upravo tako odlučili. Primjerice, u pojedinim školskim priručnicima metodom jezičnih savjeta preporučuju: „aerodrom bolje je reći zračna luka“, „avion bolje je reći zrakoplov“. Na mrežnim stranicama IHJ u rubrici Hrvatski u školi također imamo: „... umjesto *Idemo*

taksijem do aerodroma. bolje je reći *Idemo taksijem do zračne luke*“ ili „U hrvatskome standardnom jeziku umjesto riječi *avion* bolje je upotrijebiti riječ *zrakoplov*.“ (<http://hrvatski.hr/savjeti/>). Ne treba miješati usmeni govor s pisanim. Riječ je tu vjerojatno o pokušaju utjecanja na učenički razgovorni jezik uz pomoć primjera iz pisanoga jezika. To nije isto i ne odnosi se izravno na pravopis, nego na govornu kulturu. Preporučene norme trebale bi biti potvrđene, objektivizirane većinom. Primjerice, riječi *zračna luka* – *aerodrom* ili *zrakoplov* – *avion* nalazimo u Vrhu iz 2015., gdje su one prikazane uz pomoć grafičkih oznaka kao istoznačnice. Navedene riječi kao istoznačnice susrećemo i u tekstovima hrvatskih zakona i pravilnika, primjerice u Zakonu o zračnom prometu ili u Pravilniku o uvjetima i načinu upotrebe aviona i helikoptera na koje se ne primjenjuje uredba (EU) 2018/1139 (<https://www.zakon.hr/z/177/Zakon-o-zra%C4%8Dnom-prometu>; https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_12_134_2568.html). Navedeni se parovi djelomice semantički podudaraju, a djelomice se razlikuju. Članak 2. Zakona o zračnom prometu kaže ovako:

„1) *aerodrom (aerodrome)*: određeno područje na zemlji ili vodi (uključujući sve objekte, instalacije i opremu) namijenjeno u potpunosti ili djelomično za kretanje, uzlijetanje, slijetanje i boravak zrakoplova.

2) *avion (aeroplane)*: zrakoplov teži od zraka, pokretan motorom, koji uzgon u letu dobiva poglavito zbog aerodinamičkih reakcija na površinama koje u određenim uvjetima leta ostaju nepokretne.

89) *zračna luka (airport)*: aerodrom posebno prilagođen za usluge u zračnom prijevozu.

94) *zrakoplov (aircraft)*: svaka naprava koja se održava u atmosferi zbog reakcije zraka, osim reakcije zraka u odnosu na Zemljinu površinu.“

Kroatisti nisu usuglašeni u svim pitanjima pa je norma u određenim jezičnim odsječcima mozaična. U jednom priručniku možemo naći jedno normativno rješenje, u drugome drugo, a u trećem i jedno i drugo, tj. sad ovako, sad onako. Čak isti sastavljači normativnih priručnika stalno mijenjaju vlastito rješenje. Primjerice, u tiskanom izdanju Školskoga rječnika hrvatskoga jezika IHJJ i ŠK iz 2012. nalazimo u rječničkom članku natuknicu *sport v. šport* (Školski rječnik hrvatskoga jezika, 2012.: 726.), u mrežnom izdanju istoga Školskoga rječnika iz 2019. obratno – *šport v. sport* (<http://rjecnik.hr/search/?strict=yes&q=%C5%A1port>), a kad pregledamo Institutov pravopis iz 2013. naći ćemo – *šport i sport, športski i sportski* (Hr-

vatski pravopis, 2013.: 436.). Hrvatskim se jezikom, kao i svakim drugim jezikom, ne treba nabacivati niti bi se normativna pravila trebala olako prekrajati. Nedosljednost i subjektivizam u umjetnom ubrzavanju procesa kodifikacije pojedinih norma obično ne daje očekivani ishod i loše se u cjelini odražava na jezičnu situaciju.

Norme standarnoga jezika prikazuju samosvojnost hrvatske jezične kulture, pridonose očuvanju jezičnih tradicija, bogate kulturne baštine. Norma je dom koji je potrebno stalno održavati, čuvati, opreмати, dograđivati, oprezno i pažljivo graditi u jezičnoj zajednici. Norma je važno obilježje standardnoga jezika i naravno jedan od preduvjeta njegova postojanja.

Artur Bagdasarov

a_bagdasarov@mail.ru

<https://doi.org/10.22210/jezik.2024.71.15>

150. OBLJETNICA IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ

U Slavonskom Brodu obilježena je 150. obljetnica rođenja Ivane Brlić Mažuranić Međunarodnim znanstvenim skupom Ivana Brlić-Mažuranić u novom mileniju. Skup je započeo 18. travnja, na rođendan naše znamenite književnice, a završio 20. travnja. Organizator je skupa, uz brojne suorganizatore, Sveučilište u Slavonskom Brodu. Predsjednica Organizacijskoga odbora Irena Krumes uspješno je kroz Skup provela 106 sudionika, tematski raspoređujući 82 predavanja u 16 skupina. O djelu i životu Ivane Brlić-Mažuranić izlagali su hrvatski i europski znanstvenici različitih humanističkih i društvenih znanstvenih polja i grana; riječ je o širokom interdisciplinarnom skupu.

Skup su pratili i brojni programi u Spomen-kući Ivane Brlić Mažuranić i Gradskoj knjižnici, a među njima isticalo se predavanje ovogodišnje nove knjige predsjednika Programskoga odbora Vinka Brešića: Ivana & Tadija i druge slavonskobrodske teme. Riječ je o prvoj knjizi u novopokrenutoj biblioteci MH Slavonski Brod – Biblioteci Brlić.

Skup je završen posjetom sudionika ljetnikovcu obitelji Brlić – Brlićevcu. Uz nadahnuto predavanje vrsne poznavateljice njezina djela Jasne Ažman, moglo se doživjeti ozračje u kojemu su prije stotinjak godina nastajala djela Ivane-Brlić Mažuranić.

Najavljen je zbornik radova, a sudeći prema izlaganjima na skupu, zbornik će biti ozbiljan znanstveni prinos poznavanju djela Ivane Brlić-Mažuranić.

Sanda Ham